

Les migracions en la reproducció de la població catalana, 1880-1980

Anna M. Cabré*

Résumé / Abstract / Resumen / Resum

Le présent article résume un travail récent de l'auteur, «La reproduction des générations catalanes, 1856-1960», conçu comme une réponse au livre de J.A. Vandellós, *Catalunya, poble decadent* (1935). La conclusion principale en est que, contrairement à ce que Vandellós soutenait, la population catalane n'aurait pas décliné en absence d'immigration, mais qu'elle compterait, par contre, de nos jours, un nombre d'habitants sensiblement supérieur à celui de 1900. Néanmoins, 60 % de l'accroissement démographique des cent dernières années s'explique par l'immigration, laquelle aurait suffi, à elle seule, au maintien de la population dans le cas théorique où il y aurait eu absence totale de naissances. La conjonction des deux facteurs, reproduction biologique et immigration, s'est traduite par un accroissement très élevé qui a permis à la Catalogne de maintenir son poids relatif dans la population mondiale entre 1850 et 1980.

* * *

This article is based on the author's recent study: «The reproduction of Catalan cohorts, 1856-1960», conceived in answer to the book by J.A. Vandellós, *Catalunya, poble decadent*. The main conclusions are that, in contradiction to Vandellós' assertions, the Catalan population would not have decreased in the absence of immigration and, on the contrary, the present population would be considerably higher than in 1900. Nevertheless, 60 % of the demographic growth during the last hundred years can be accounted for immigration which, alone, have sufficed to maintain population even if no births had occurred. The combination of both –biological reproduction and immigration– caused a very high population growth, allowing Catalonia to retain its share in World population between 1850 and 1980.

---

* Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona, 08193 Bellaterra.

* * *

El presente artículo se basa en un reciente trabajo de la autora sobre «La reproducción de las generaciones catalanas, 1856-1960», concebido como una respuesta a la obra de J.A. Vandellós, *Catalunya, poble decadent* (1935). La principal conclusión que se extrae es que, contrariamente a lo que sostenía Vandellós, la población catalana no habría disminuido en ausencia de inmigración, sino que contaría, hoy en día, con un número de habitantes sensiblemente superior al de 1900. Sin embargo, el 60 % del crecimiento demográfico de los últimos cien años se explica por la inmigración, que habría bastado, por sí sola, para mantener la población en el supuesto teórico de ausencia de nacimientos. La conjunción de ambos factores, reproducción biológica e inmigración, ha sido la causa de un crecimiento muy elevado que ha permitido a Cataluña mantener su cuota en la población mundial entre 1850 y 1980.

* * *

El present article es basa en un recent treball de l'autora sobre «La reproducció de les generacions catalanes, 1856-1960», concebut com una resposta a l'obra de J.A. Vandellós, *Catalunya, poble decadent* (1935). La principal conclusió és que, contràriament al que sostenia Vandellós, la població catalana no hauria decrescut en absència de la immigració, sinó que comptaria actualment amb un nombre d'habitants significativament superior al de 1900. El 60 % del creixement demogràfic dels darrers cent anys s'explica, però, per la immigració, que hauria estat també suficient per mantenir la població en el cas, igualment teòric, d'absència de naixements. De la conjunció de tots dos factors, reproducció biològica i immigració, n'ha resultat un creixement molt elevat que ha permès a Catalunya conservar la seva quota en la població mundial entre 1850 y 1980.

L'any 1935, Josep Antoni Vandellós publicava dos llibres que han condicionat tota la reflexió ulterior sobre la demografia catalana. Es tracta de *Catalunya, poble decadent*¹ i de *La immigració a Catalunya*². Sostenia en el primer llibre, amb una riquesa d'elaboracions força notable per al seu temps, que la fecunditat catalana era tan feble que no permetia la substitució de les genera-

1. VANDELLÓS, J.A. (1985), *Catalunya, poble decadent*, segona edició, Barcelona, Edicions 62.

2. VANDELLÓS, J.A. (1935), *La immigració a Catalunya*, Barcelona, Altés.

cions i que, si no augmentava, en resultaria, en absència d'immigració, un decreixement de la població. Afirmava, a més, en el segon llibre, la dificultat d'assimilar els immigrants i preveia, en tots dos, si no es capgiraven les tendències a la immigració i a la baixa fecunditat, una futura «Catalunya sense catalans».

En un treball recent³, que ha vist la llum noranta anys després del naixement de Vandellós i quaranta anys després de la seva mort, aquesta autora s'ha proposat verificar retrospectivament el grau d'encert de les seves previsions. Es presenten aquí, breument, alguns dels resultats d'aquest treball de verificació, referents a la reproducció biològica (mortalitat i fecunditat) i, amb més detall, algunes elaboracions que permeten quantificar i representar la importància de l'aportació immigratòria al creixement de la població de Catalunya.

Reproducció biològica i creixement de la població

L'estudi, que ha adoptat una òptica longitudinal o de cohort, ha suposat, en un primer temps, la laboriosa reconstrucció de les lleis de mortalitat i fecunditat per edats aplicables a les dones catalanes nascudes entre 1856 y 1960, associades en grups de cinc generacions. A partir d'aquestes lleis, s'ha tractat d'establir, mitjançant el càlcul de diversos indicadors de reproducció, si el seu comportament reproductiu havia estat suficient per garantir el manteniment de la població. Els càlculs s'han ampliat al sexe masculí (operació poc freqüent), a fi d'obtenir dades vàlides per al conjunt de la població, i s'han completat també amb la recopilació d'indicadors equivalents per a França i l'elaboració dels corresponents a Espanya, cosa que ha permès disposar d'un marc de referència adequat.

La principal utilitat d'aquest exercici ha estat la de mostrar que, considerant les taxes de reproducció dels anys viscuts⁴ (R_a), que inclouen les compensacions positives atribuïbles a l'allargament de la vida, solament 20 de les 105 generacions estudiades mostraven un nivell de reproducció finalment insuficient: es tracta de les generacions catalanes nascudes entre 1905 i 1925, les més afectades per les perturbacions històriques relacionades amb la guerra i la postguerra. En canvi, un nombre important de generacions, tant de les més

3. CABRÉ, A. (1989), «La reproducció de les generacions catalanes 1856-1960», tesi doctoral, Facultat de Lletres, Universitat Autònoma de Barcelona.

4. HENRY, L. (1965), «Reflexions sur les taux de reproduction» *Population*, 1, p. 53-76.

antigues com de les contemporànies (nascudes entre 1935 i 1950) mostraven un nivell de substitució dels anys-persona relativament generós. La varietat dels historials feia però impossible verificar o desmentir, a partir de la sola observació de les taxes de reproducció, la tesi de Vandellós segons la qual la població catalana no hauria pogut mantenir-se per si sola sense l'ajut dels immigrants.

Per arrodonir l'exercici, es va voler, doncs, esclarir aquest punt, mitjançant la projecció de la població catalana de 1900 (i, subsidiàriament, de l'espanyola) per veure quina hauria estat l'evolució exacta dels seus efectius si la fecunditat i la mortalitat (que havien estat prèviament definides a partir de la reconstrucció de l'històric de les generacions) haguessin incidit en una població lliure de migracions. Les projeccions, realitzades pel mètode dels components, donen els resultats que figuren a la Taula I, en la qual figuren igualment les xifres reals de població en les mateixes dates. Aquestes dades es representen en el Gràfic 1.

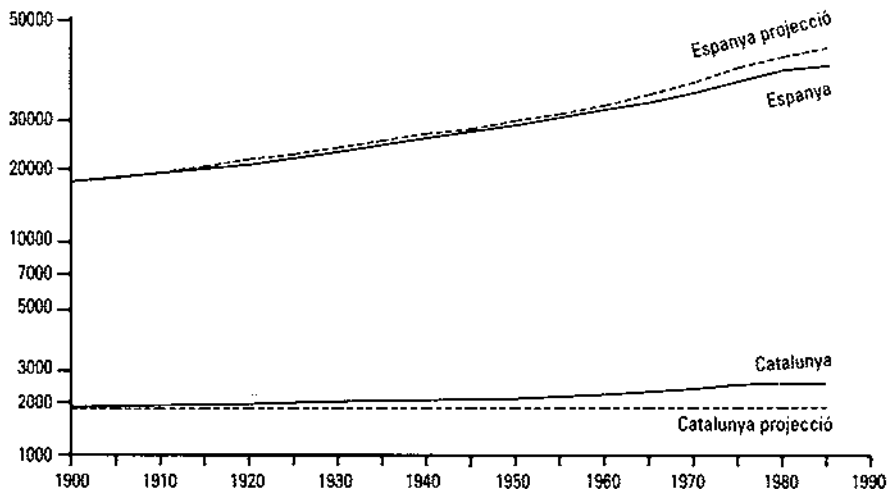
Segons els resultats de la projecció, la població catalana hauria estat pràcticament estancada entre 1935 i 1955, amb la pèrdua d'algunes desenes d'habitants entre 1940 i 1945 i d'uns pocs milers entre 1950 i 1955. Són xifres mínimes, quasi nul·les, però suficients per impedir l'afirmació absoluta que la població catalana «mai no hauria decrescut»; en qualsevol cas, però, hauria solament decrescut durant un període molt curt i de forma imperceptible. En el cas d'Espanya, en canvi, sí que podem dir que sempre hauria crescut, més i tot del que ha estat realment el cas.

La importància d'aquest resultat tan esperat va quedar eclipsada, això no obstant, pel caràcter espectacular de les xifres finals: resultava doncs que, en absència de moviments migratoris durant el segle XX, Espanya tindria tres milions més d'habitants dels que té (un 7,8 % més), mentre que Catalunya en tindria 3,6 milions menys (un 60,3 % menys). La població catalana actual no ultrapassaria els 2.371.785 habitants⁵.

Això vol dir, comparant-ho amb les xifres de població de 1986, que els efectes de la immigració expliquen, a Catalunya, el 60,3 % de la població actual; dit d'una altra manera: dels 6 milions d'habitants, 3,6 milions són fruit directe o indirecte de la immigració del segle XX. A més, a causa dels matrimonis entre catalans i immigrants, les persones relacionades amb la immigració són

5. En l'avaluació que s'ha fet de les lleis de mortalitat i de fecunditat s'ha considerat que totes dues tenien un lleuger biaix positiu: a causa de les particularitats de les dades de què es disposava, es tendia a sobreestimar, encara que poc, la fecunditat i la supervivència. Per aquesta raó, les xifres de la projecció que es presenta poden considerar-se com un màxim.

Gràfic 1 i Taula I. Evolució i projecció de la població en absència de migracions. Catalunya i Espanya

ANYS	CATALUNYA		ESPANYA	
	TOTAL PROJECTAT	TOTAL	TOTAL PROJECTAT	TOTAL
1900	1956836	1966436	18589585	18617956
1905	1984083		19175289	
1910	2025948	2079009	20056890	19995191
1915	2078769		21117924	
1920	2125680	2344235	22354506	21389589
1925	2138661		23205907	
1930	2163128	2791292	24400787	23677497
1935	2182572		25598174	
1940	2188896	2886128	26794044	26014750
1945	2182230		27580791	
1950	2182272	3240313	28982252	28118057
1955	2181680		30134006	
1960	2197126	3923968	31598885	30583466
1965	2232001	4490115	33499198	31965565
1970	2274859	5107504	35567479	33956376
1975	2318307	5660213	38124912	35749540
1980	2365974	5956597	39967857	37746260
1985	2371785	5978633	41464780	38473418

Font: Padró de 1986 i elaboració pròpia

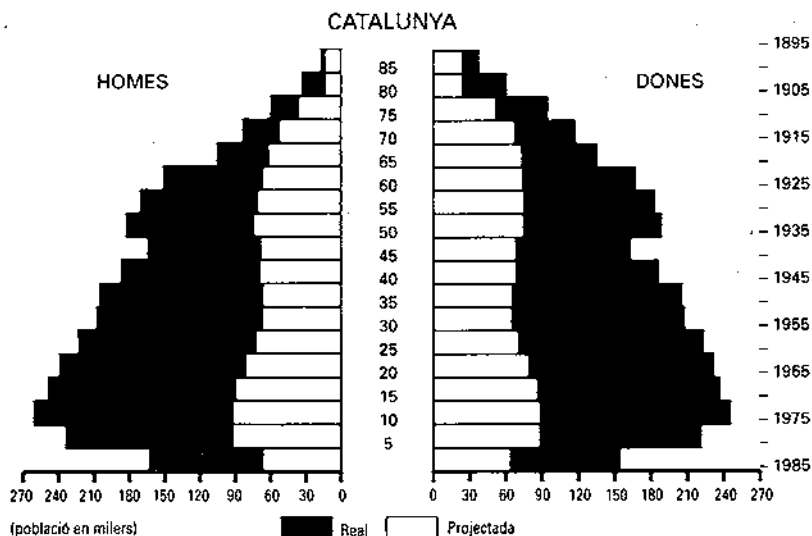
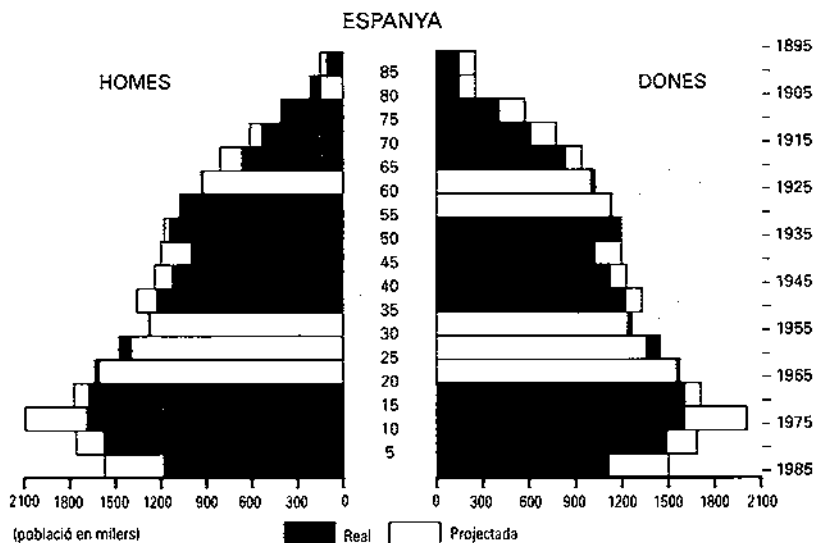
més nombroses encara; els catalans descendents exclusivament dels qui eren a Catalunya el 1900 (els quals tampoc no eren tots catalans de naixença) són, doncs, una clara minoria, de l'ordre d'un de cada quatre, i encara concentrats en la població d'edat més avançada. Si això és el que Vandellós en deia la Catalunya sense catalans, ja faria molt de temps que s'hi hauria arribat: des de poc abans de 1965, la població real de Catalunya és més del doble de la que es podria preveure en absència de migracions durant el segle XX. Tant de temps fa que això és així que ja ens podem lliurar a interessants reflexions sobre el tema de les capacitats d'adaptació, per part del migrant, i d'integració per part de la societat catalana; capacitats que sens dubte Vandellós subestimava. És un tema, però, que no es tractarà aquí.

La immigració no sols ha modificat totalment els efectius de la població catalana, sinó també la seva estructura per edats, en un sentit innegablement re-juvenidor: mentre que la població espanyola actual és lleugerament més vella que la que s'hauria generat sense migracions, la població catalana és sensiblement més jove. L'edat mitjana del ciutadà espanyol era, el 1986, de 35,4 anys; sense emigració, fóra exactament un any més jove: 34,4. En canvi, a Catalunya, l'edat mitjana era de 37,5 anys i sense immigració hauria estat tres anys més vella: 40,4 anys. El Gràfic 2, que representa les piràmides per sexe i edat de les poblacions catalana i espanyola, reals i projectades, de l'any 1986, mostra la importància de les diferències, en volum i en estructura.

Així doncs, el resultat paradoxal d'una projecció destinada a provar que la reproducció biològica havia estat sempre suficient per mantenir la població, en absència de migracions, va ser mostrar que la immigració també hauria estat suficient per mantenir i fer créixer la població, en absència total de naixements, almenys durant un període superior al mig segle⁶. Tant la reproducció biològica com la immigració han estat, doncs, suficients per assegurar, cadascuna per la seva banda, el simple manteniment de la població catalana. I si el supòsit d'un creixement exclusivament migratori pot semblar absurd, imaginar una absència total de migracions, en el context econòmic, polític i social de la Catalunya del segle XX, no ho és gaire menys. La seva importància fa que calgui considerar la immigració com un element constitutiu del que en el treball s'anomena, de manera funcional, *el modern sistema català de reproducció demogràfica*.

6. De fet, entre 1920 i 1975, excloent únicament el quinquenni 1936-1940, les defuncions i les migracions netes acumulades han estat del mateix ordre: uns dos milions de casos, amb un lleuger avantatge per a la immigració.

Gràfic 2. Piràmides de les poblacions catalanes i espanyoles, reals i projectades, 1986

L'explosió demogràfica catalana

La conjunció de dos factors, reproducció biològica i immigració, que eren, cadascun per la seva banda, suficients per mantenir la població, fa que la població de Catalunya hagi experimentat, en el darrer segle, un creixement demogràfic inusitadament elevat, que podem avaluar correctament situant-lo en contextos més amplis, com es fa en la Taula II.

TAULA II
Població de Catalunya i Població Mundial. 1850-1980 (en milers d'habitants)

Any	Catalunya	Món	Catalunya/Món
1850	1.602	1.171.000	1,37 per mil
1900	1.966	1.608.000	1,23 per mil
1950	3.240	2.516.000	1,29 per mil
1980	5.979	4.450.000	1,34 per mil

Fonts: Reinhard, Armengaud i Dupaquier (Món, 1850, 1900)⁷.

Nacions Unides (Món, 1950, 1980)⁸.

Per a Catalunya: Instituto Geográfico y Estadístico (1900), INE (1950 i 1981) i estimació pròpia per a 1850, sobre dades censals de 1860 i 1857.

Segons les dades de la Taula II, els ritmes de creixement de la població catalana i de la població mundial han estat, doncs, comparables en un llarg termini: entre 1850 i 1950, la població mundial s'havia multiplicat per 2,15 i la catalana per 2,02; entre 1900 i 1980, la població mundial s'havia multiplicat per 2,77 i la catalana per 3,03.

Com a conseqüència d'aquestes evolucions paral·leles, el pes de la població catalana dins la mundial s'ha mantingut relativament constant: els catalans representaven un 1,37 per mil de la població mundial el 1850 i continuaven representant-ne el 1,34 per mil el 1980; o dit d'una altra manera, si un de cada 731 humans era català el 1850, la proporció no havia variat gaire el 1980: un de cada 747. Això contrasta força amb el discurs habitual, basat per cert en dades objectives, sobre la pèrdua de pes de les poblacions europees, blanques, etc., dins del conjunt mundial.

7. REINHARD, M., ARMENGAUD, A., DUPAQUIER, J. (1968). *Histoire Générale de la Population Mondiale*, París, Moutchrestien.

8. NACIONS UNIDES (1988), *Anuari Demogràfic*, 1986. Nova York.

Catalunya, creixent al ritme de la població mundial, s'ha diferenciat notablement de la major part de poblacions europees. En aquest sentit, la Taula II i els Gràfics 3 i 4 permeten comparar les evolucions de Catalunya, Espanya i França entre 1887 i 1986. Així, mentre la població francesa, passant de 39,8 milions a 55,3 milions⁹ s'ha multiplicat per 1,39, i la població espanyola, passant dels 17,6 milions d'habitants el 1887 als 38,5 actuals s'ha multiplicat per 2,19, la població catalana s'ha multiplicat per 3,24 en passar d'1,8 a 6 milions d'habitants.

Aquestes comparacions, il·lustrades pels Gràfics 3 i 4, resulten particularment instructives perquè, al llarg del temps, el que ha importat arreu ha estat no solament el manteniment absolut dels efectius de població, sinó el seu manteniment relatiu, la conservació i fins i tot l'ampliació d'unes quotes de representació, el manteniment de la importància respecte dels veïns, i també, no cal oblidar-ho, l'augment de la mà d'obra necessari per al sosteniment de les etapes d'expansió econòmica pròpies del desenvolupament industrial¹⁰. Així, i per dir-ho amb paraules de Louis Henry (1965), «l'expansió o el declivi no tenen valor per si mateixos, sinó dins d'un context econòmic i polític, i el manteniment de la població, o fins i tot un creixement feble d'aquesta, poden resultar insuficients si els països veïns i competidors creixen més de pressa o si el progrés econòmic demana una expansió demogràfica determinada».

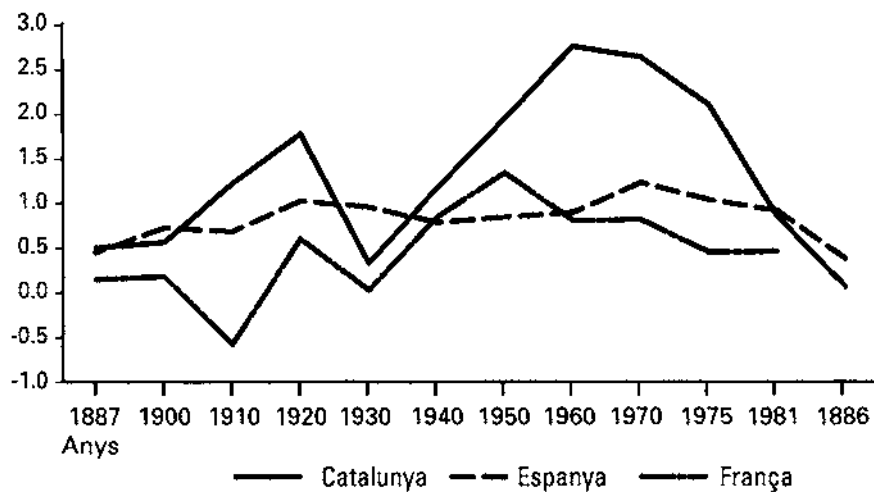
Així doncs, mentre es pugnava per demostrar que Catalunya no tenia per què haver decregut, el fet és que el seu pes dins d'Espanya i dins d'Europa no havia cessat de créixer. Si ens limitem a l'àmbit espanyol, resulta que l'any 1887 els habitants de Catalunya representaven el 10,5 % dels espanyols, proporció que es mantenia idèntica el 1900, però que havia augmentat fins el 15,5 % el 1986, havent passat per un màxim de 15,8 % el 1975. És a dir, que en 75 anys, i malgrat un comportament reproductiu molt ajustat, per no dir clarament restrictiu, el pes de Catalunya dins d'Espanya havia augmentat en un 50 %.

Aquest guany de representació no s'ha fet de manera uniforme en el temps, sinó que, com ho il·lustra el Gràfic 3, el creixement de la població de Catalunya, tot i mantenir-se sempre positiu en els cent anys considerats, ha conegut

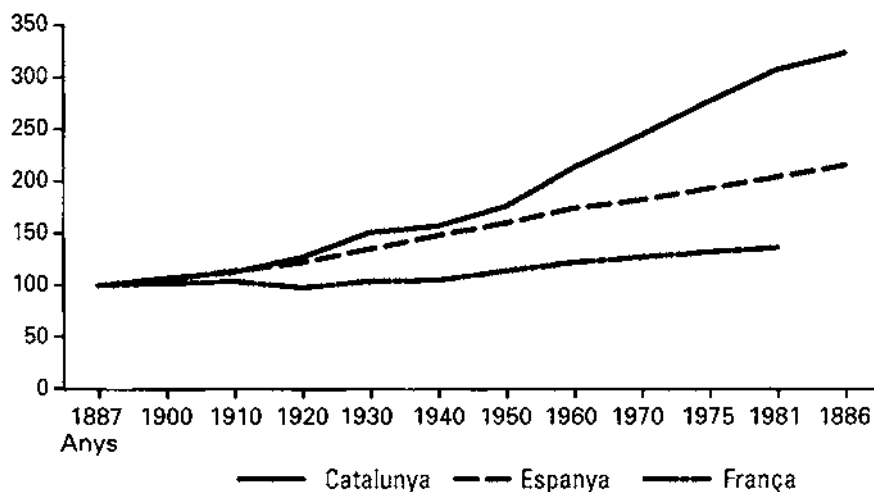
9. La comparació es fa a territori constant, l'actual. Les dades provenen de: CROZE, M. (1976, 1979, q1982), «Tableaux démographiques et sociaux», *Reliefs géographiques et historiques* (suplement), París, INSEE/INED INSEE.

10. En aquest sentit, tota la segona part de «La reproducció de les generacions...», i de manera més particular el capítol 6, es destinen a mostrar els efectes de la immigració sobre l'ampliació de la població potencialment activa.

Gràfic 3. Taxa anual de creixement %, Catalunya, Espanya i França

Gràfic 4. Índex de creixement (base 100 = 1887), Catalunya, Espanya i França

oscil·lacions molt importants, mentre que l'espanyol ha mostrat una molt més gran regularitat; el creixement francès, marcat per la cronologia de les dues guerres mundials, s'ha mantingut en tot moment per sota del català i, excepte en un moment, als voltants de l'any 1960, per sota també del creixement espanyol.

El caràcter cíclic de les taxes de creixement de la població catalana, tot i guardar relació amb els cicles observats en la fecunditat, tradueix fonamentalment la cronologia de la immigració, més sacsejada encara i concentrada en dos grans períodes: 1915-1930 i 1950-1975.

Aquesta concentració fa que, si els efectes de la immigració sobre el creixement de la població catalana han estat espectaculars, les seves repercussions sobre els efectius de les generacions semblen més extraordinaris encara.

La progressió dels efectius de les generacions

L'estimació dels moviments migratoris per edats, dins les generacions catalanes, ha estat un important subproducte del treball, derivat de la construcció de les taules de mortalitat de generació.

Això no obstant, per mostrar el pes de les migracions en les diferents generacions, resulta més gràfic, i segurament més fiable, fer una representació senzilla, però inhabitual, de l'evolució dels efectius generacionals al llarg del temps.

Si en una població es considera natural que els efectius evolucionin principalment pel joc de la dinàmica vegetativa, dins de cada generació aquesta dinàmica només pot conduir a uns efectius regularment decreixents amb el temps, és a dir, amb l'edat: en una població tancada, sense migracions, els efectius màxims de cada generació s'haurien de registrar forçosament en el moment de néixer, moment a partir del qual els efectes acumulatius de la mortalitat van ribotant-los fins a l'extinció total. Com es veurà, no és gaire complicat de demostrar que Catalunya no té res a veure amb una població tancada: en absència de tota altra informació, la simple evolució dels efectius de les generacions a Catalunya deixa constància del paper extraordinari que hi han jugat les migracions en els darrers cent anys.

Els Gràfics 5, 6, 7, 8, 9 i 10 mostren l'evolució relativa dels efectius de les generacions masculines i femenines per a Espanya, França i Catalunya. Donada la poca fiabilitat de les xifres de naixements corresponents a les generacions més antigues, s'ha optat per prendre com a grup de partida (base=100)

els efectius mitjans del grup de generacions entre els 10-14 anys¹¹, en tots tres casos. El seguiment es detura als 65-69 anys o abans per a les generacions més recents.

L'evolució relativa dels efectius de les generacions espanyoles d'homes i dones està representada als Gràfics 5 i 6. És una evolució clàssica i natural. Pel que fa, en particular, a les generacions masculines, cap grup (excepte el més recent, 1956-1960, i per molt poc) no ha superat mai els seus propis efectius als 10-14 anys. Els membres d'aquestes generacions que resideixen a Espanya han anat minvant regularment sota els efectes de la mortalitat i, subsidiàriament, de l'emigració. El descens amb l'edat s'ha anat, però, fent més lent com a resultat de la progressiva disminució de la mortalitat. Com a principals accidents s'observen el decreixement proporcionalment més important de les generacions 1911-1920, les més afectades per les pèrdues militars de la guerra i les davalles més o menys brusques de les generacions 1931-1950, les més afectades per l'emigració a Europa dels anys seixanta; aquestes davallades han estat seguides de parcial recuperació, i s'han traduït en migracions de retorn.

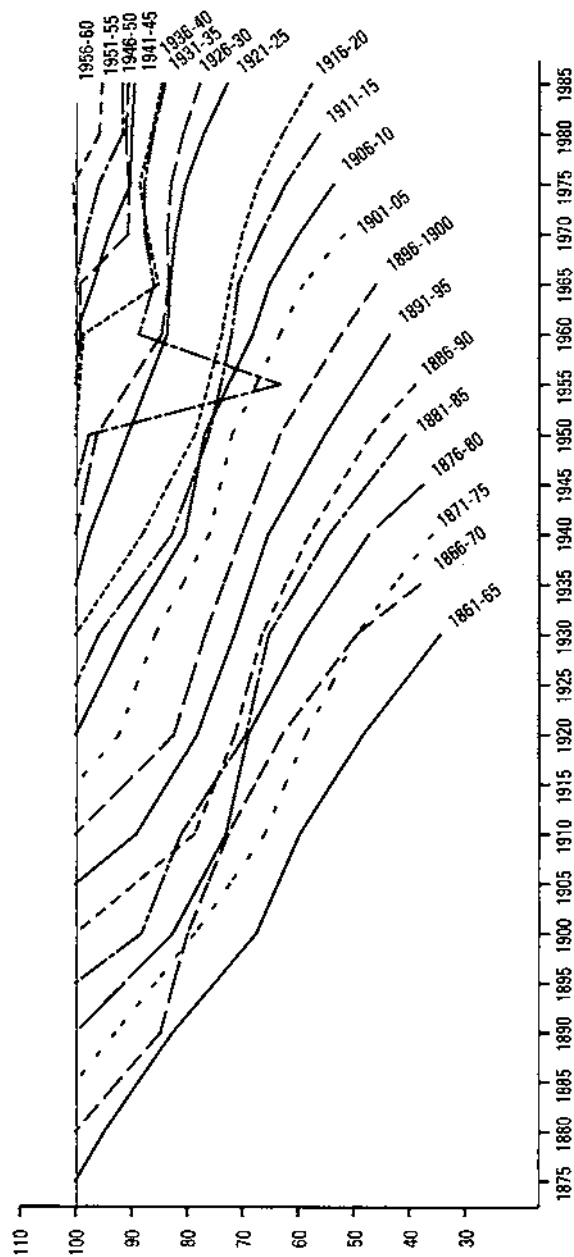
El gràfic corresponent a les dones mostra un panorama similar, però més regular encara, en no manifestar-s'hi sobremortalitat militar i en produir-se les migracions a Europa d'una forma més gradual. En alguns grups s'observen lleugeríssims augments d'efectius en les primeres edats, augments que caldria però analitzar en detall abans d'excloure'n la possibilitat de males declaracions d'edat i d'interpretar-los com a aportacions immigratòries, cosa que probablement són en les generacions més recents.

El cas de França, il·lustrat pels Gràfics 7 i 8, és ja més complex. Les corbes corresponents a una de cada cinc generacions simples¹² mostren uns recorreguts decreixents fins a la generació de 1923, tant per a homes com per a dones, i creixents a partir de la generació de 1928. Tot i no disposar de prou coneixement per fer-ne un comentari detallat, aquest canvi de tendència sembla mostrar l'existència d'un moviment migratori suficient per compensar els naturals efectes de la mortalitat; aquesta tendència a l'augment es manifesta a

11. Els efectius de les generacions a cada grup quinquennal d'edat procedeixen, alternativament, de dades censals i d'interpolacions entre dades censals. Per aquesta raó, si el grup 0-4 no sempre resultava fiable per les omissions de què és objecte fins a dates relativament recents, el grup 5-9 tampoc no ho fóra en la meitat dels casos, quan fóra obtingut per interpolació entre el grup 0-4, dubtós, i el grup 10-14. Aquest darrer grup d'edats és el primer que s'ha considerat fiable, en procedir sigui de dades censals, sigui d'estimació entre un grup 5-9 i un 15-19, tots dos de relativa confiança.

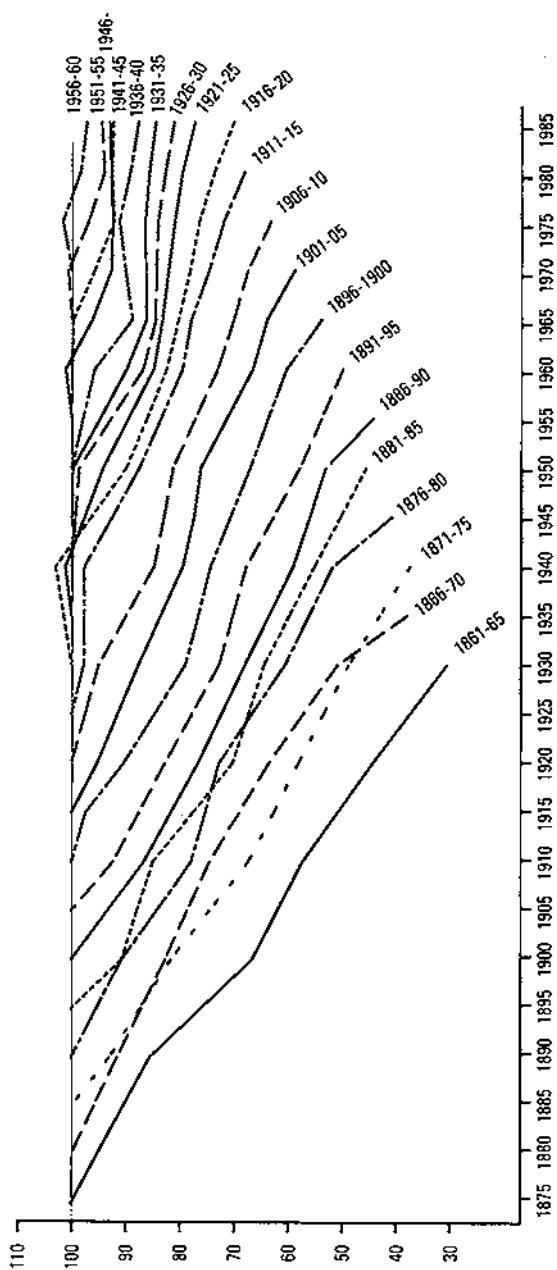
12. Els efectius d'aquestes generacions s'han extret del llibre de VALLIN, J. (1973), *La mortalité par génération en France...*, París, PUF.

Gràfic 5. Evolució dels efectius de les generacions masculines (grup d'edats 10-14 = 100). Espanya

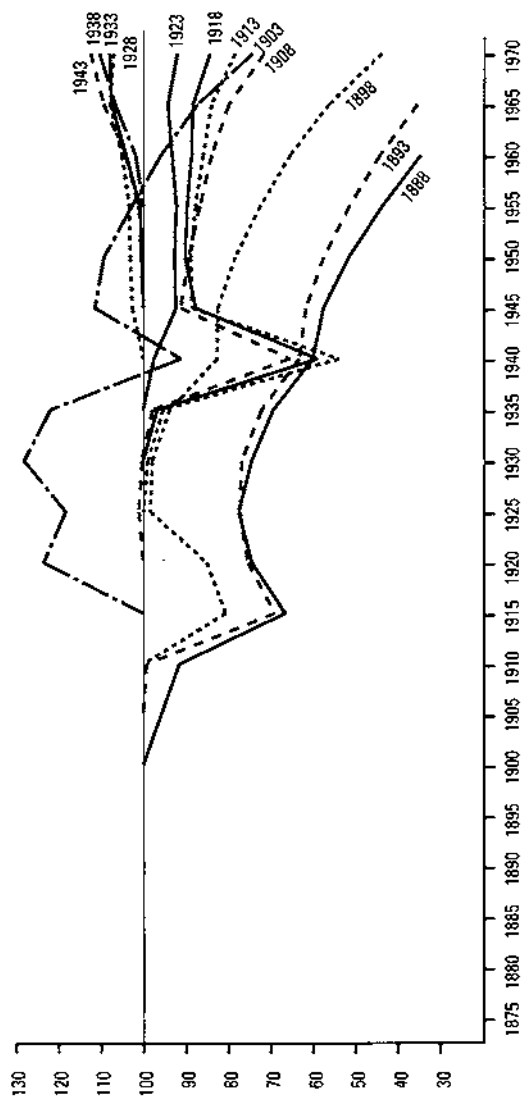
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels censos i dels padrons

Gràfic 6. Evolució dels efectius de les generacions femenines (grup d'edats 10-14 = 100). Espanya

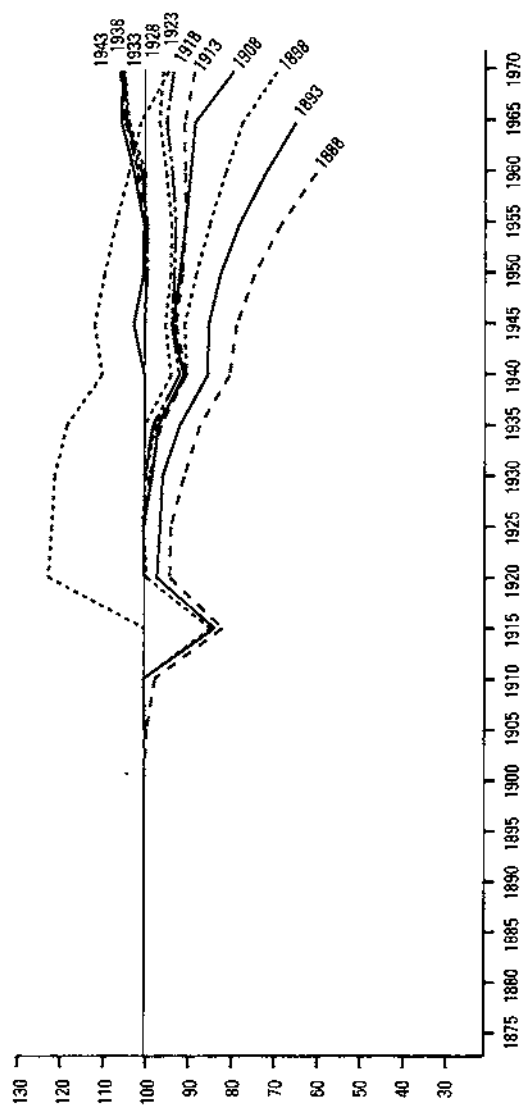
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels censos i dels padrons

Gràfic 7. Evolució dels efectius de les generacions masculines (grup d'edats 10-14 = 100). França

Font: J. Vallin "La mortalité par génération en France depuis 1899".

Gràfic 8. Evolució dels efectius de les generacions femenines (grup d'edats 10-14 = 100). França

Font: J. Vallin "La moralité par génération en France depuis 1889".

partir de 1940 i no sols en les generacions d'efectius sempre creixents, sinó també en les que mostraven anteriorment un perfil decreixent, les quals s'estabilitzen i, fins i tot, experimenten guanys. El fet que aquests increments es manifestin sobretot entre 1960 i 1965 tradueix els efectes de la repatriació de la població francesa d'Algèria i, secundàriament, la importància de la immigració estrangera durant aquells anys d'alta conjuntura econòmica.

S'ha de destacar també, en les corbes de les generacions masculines franceses, els greus accidents causats per la primera guerra mundial i la recuperació posterior, deguda a la immigració masculina estrangera dels anys vint, que no sembla haver tingut contrapartida femenina.

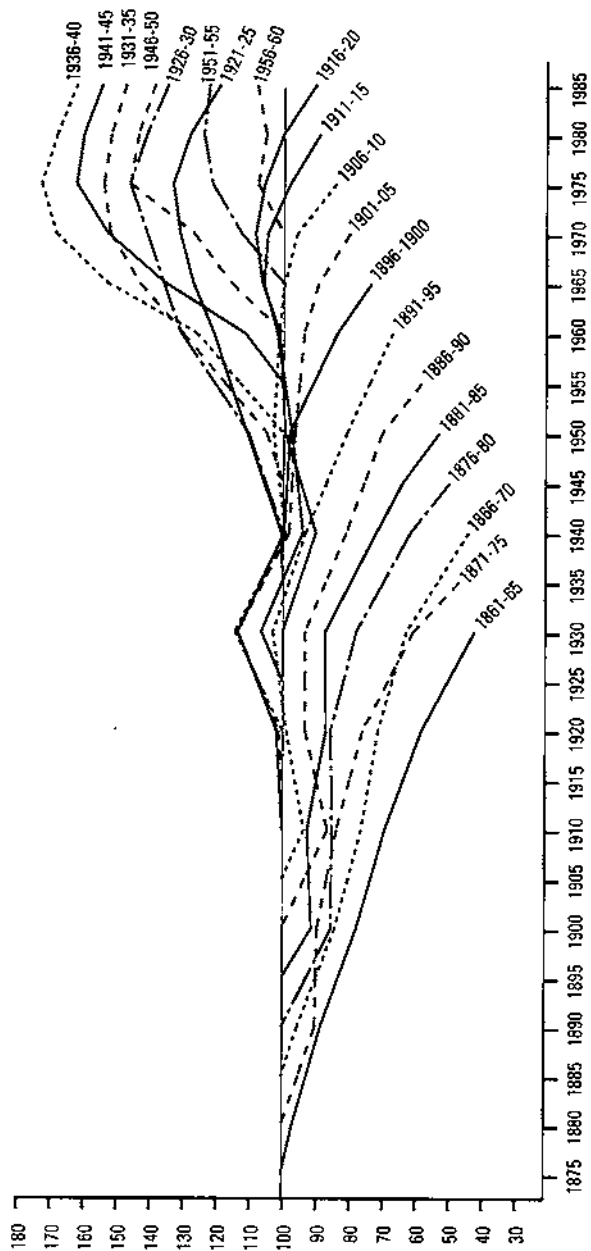
Després d'haver observat l'evolució de les generacions en un dels països tradicionalment més immigratoris d'Europa, França, s'està més preparat per contemplar els Gràfics 9 i 10, corresponents a Catalunya i realitzats, com es pot comprovar, en la mateixa escala.

El tret que primer capta l'atenció, en aquest gràfic, és el descomunal augment d'efectius de les generacions més recents. Les generacions nascudes entre 1936 i 1940, que de totes les estudiades eren per cert les menys nombroses inicialment, comptaven, l'any 1975, amb uns efectius que eren 73 % superiors als que tenien als 10-14 anys; contrastats amb els efectius de naixements, cosa que el gràfic no reflecteix, l'augment ha estat superior al 100 %. Com a referència, recordem que a França els efectius d'una generació no han superat mai el 10 % dels efectius als 10-14 anys.

La comparació dels gràfics corresponents als homes i a les dones permet copsar alguns trets diferencials. En primer lloc, les generacions masculines més antigues, 1865-1895, mostren una forta davallada en les edats més joves i una subsegüent recuperació, corresponents a uns fenòmens migratoris de sortida i entrada que en les dones s'observen solament, i de manera més atenuada, en les generacions 1881-1895. Per a les generacions nascudes després de 1895, l'increment observat per a les generacions femenines és més regular i sostingut: la major supervivència femenina l'explica, per una part, però, també l'explica la major tendència de les dones a immigrar cap a Catalunya durant el primer terç del segle XX, tal i com deixa clarament establert l'estudi generacional de les migracions. En conjunt, però, l'evolució de les generacions masculines i femenines és força similar.

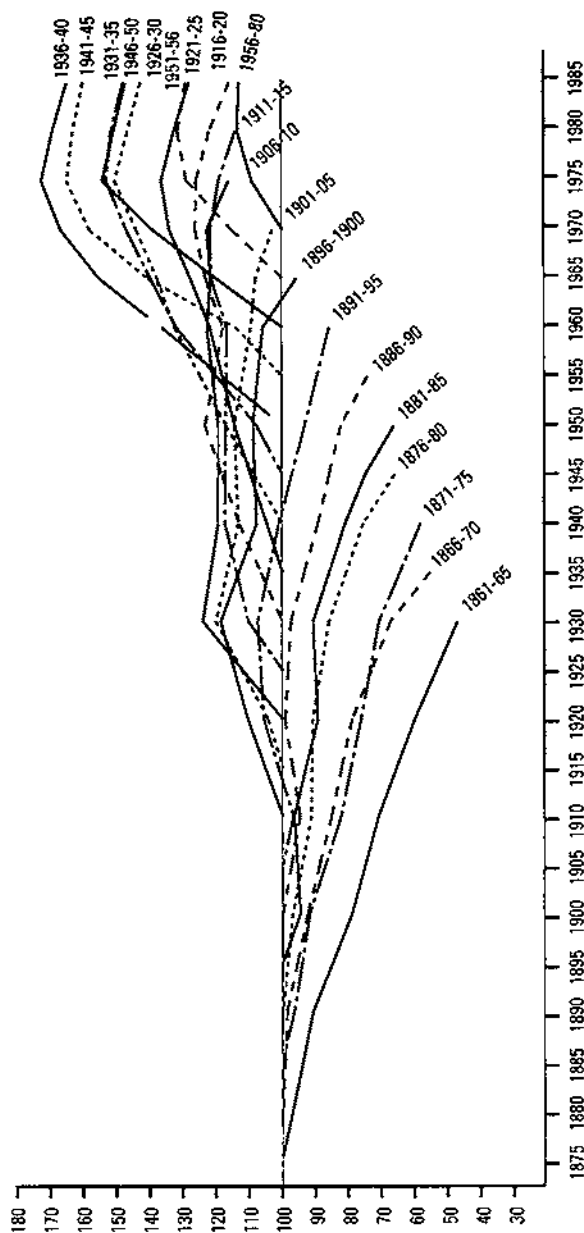
Les generacions nascudes abans de 1890 mostren uns efectius que mai no superen els observats entre 10 i 14 anys, encara que contràriament al que s'observa a Espanya, les corbes no siguin sempre decreixents. En particular, pel que fa als homes, l'abrupta davallada inicial, que pot denotar una sobremortalitat lligada a les guerres de finals de segle, però també, i sobretot, una emigra-

Gràfic 9. Evolució dels efectius de les generacions masculines (grup d'edats 10-14 = 100). Catalunya

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels censos i dels padrons

Gràfic 10. Evolució dels efectius de les generacions femenines (grup d'edats 10-14 = 100). Catalunya

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels censos i dels padrons

ció important, va seguida d'un augment d'efectius que indica o bé immigració de retorn o bé compensació dels antics emigrants per nous immigrants vinguts de fora de Catalunya; sinó és que no es tracti, com és molt probable, d'una combinació de tots dos fenòmens.

Un sol grup de generacions, les de 1891-1895, mostra un perfil «de transició»: disminueix primerament per sota del nivell que tenia als 10-14 anys, augmenta després pel damunt i torna a situar-se finalment per sota. A partir d'aquest grup, totes les generacions, tant masculines com femenines, nascudes després de 1896, presenten el tret comú, solament possible en una població fortament immigratòria, d'un perfil ascendent a partir dels 10-14 anys. La sola excepció la constitueixen els homes de les generacions 1916-1920, que van ser cridats a files durant la guerra civil i que comptaven menors efectius als 20-24 anys que als 10-14 anys; tot i així, també aquest grup mostra un perfil ascendent, però en edats més tardanes. Els efectes negatius de la guerra (sobremortalitat, emigració, absència d'immigració) afecten en conjunt totes les generacions masculines nascudes entre 1891 i 1920, que pateixen reduccions d'efectius clarament perceptibles en les xifres censades l'any 1940. En les generacions femenines, les reduccions, molt més lleugeres, les experimenten les generacions nascudes entre 1896 i 1910.

De manera força extraordinària, cap de les generacions masculines nascudes després de 1920 no ha comptat mai, fins el present, amb efectius inferiors als que tenien a l'edat de 10-14 anys. En el cas de les dones, aquesta constatació es pot fer encara més extensiva: cap de les generacions nascudes en el segle XX no ha tingut als 65-69 anys, o a hores d'ara, efectius inferiors als que comptava als 10-14 anys.

El progressiu augment amb l'edat dels efectius de les generacions ha anat in *crescendo* amb el temps fins a les generacions 1936-1940, que són les que han conegut la màxima inflació pel fet, probablement, de comptar en néixer amb els efectius més baixos de totes les generacions estudiades. Les generacions següents, les nascudes entre 1941 i 1960, tot i conservar el perfil ascendent, van moderant un creixement que, en les més recents, se situa en un nivell aproximat al de les generacions 1896-1900.

Per tancar l'apartat, cal referir-se de nou a l'aspecte global d'aquestes gràfiques catalanes, globalitat que l'anàlisi detallada pot fer perdre de vista. Considerant la part del gràfic que queda per sota de l'índex cent i la que queda pel damunt, s'observa que, en conjunt, s'equilibren força, encara que en el cas de les dones predominin els positius i en els dels homes els negatius. Això confirma allò que ja s'ha avançat anteriorment: que la població s'hauria pogut man-

tenir durant un llarg període sense naixements, car els increments per immigració haurien compensat les disminucions per mortalitat i per emigració¹³.

CONCLUSIÓ

Tot i que no es pot examinar aquí la infinitat d'implicacions que un fet com aquest ha d'haver tingut, vull assenyalar que una evolució tan atípica dels efectius de la població i de les generacions, potser no sempre percebuda i pensada a nivell conscient però certament sensible en les seves repercussions, s'ha donat simultàniament als efectes d'unes transformacions igualment extraordinàries en els nivells de supervivència. Tot això pot haver capgirat considerablement el sentit de la normalitat demogràfica, i explicaria per què en un país de tan baixa fecunditat és difícil trobar algú, excepte els qui ho enfoquen des d'un punt de vista teòric, que s'espanti realment del perill de regressió demogràfica. Com ho ha pogut comprovar aquesta autora en el treball de camp en què ha participat recentment¹⁴, la sensibilitat dels entrevistats és netament malthusiana, i tem, més aviat, el fantasma de la sobre població, que apareix molt sovint en el discurs de persones de tota extracció social.

En tot cas, atípica o capdavantera d'una altra normalitat, l'evolució demogràfica que s'ha donat a Catalunya fins al 1980 no sols ha mantingut sempre el caràcter creixent sinó que ha adquirit, en determinats moments, aspectes explosius; d'aquesta evolució, la immigració en porta el pes principal. Sota el seu influx, la força de treball, la mà d'obra, la població en edat activa, han crescut a un ritme extraordinari, donant raó al demògraf Joaquín Leguina¹⁵ (1973) quan diu que *desde el punto de vista del proceso de trabajo (determinado geográficamente) los movimientos migratorios juegan un papel semejante al de natalidad y mortalidad en cuanto a la creación y destrucción de la fuerza*.

Això és precisament el que no agradava a Vandellós: que les necessitats de creixement de l'economia catalana poguessin cobrir-se amb la immigració tant

13. Aquesta conclusió fóra encara més clara si el naixement fos el punt de partida dels recorreguts que presentem, car la immigració de menors de 15 anys, tractada en un altre capítol de l'estudi, ha resultat ser sorprenentment elevada: algunes generacions van experimentar, entre el naixement i els 15 anys un increment de més d'un terç.

14. DOMINGO A., «Tenir o no tenir fills, és aquesta la qüestió?», *Papers de Demografia*, 27, Bellaterra, Centre d'Estudis Demogràfics; i ALABART, A., CABRÉ, A., DOMINGO, A., FABRÉ, A., STOLCKE, V. (1988), *La cohabitación en España. Un estudio en Madrid y Barcelona*, 8, Madrid, CIS, Serie Estudios y Encuestas.

15. LEGUINA, J. (1973), *Fundamentos de Demografía*, Madrid, Siglo XIX.

o més, i potser millor, que amb els naixements. Ja en el seu temps, va veure un fet que és avui dia de dramàtica actualitat: que migrants i nadius tendien a esdevenir complementaris en el mercat de treball, ocupant-ne els migrants aquells segments que els nadius podien permetre's de rebutjar. Va veure la contradicció entre les demandes d'un creixement econòmic al qual no podia oposar-se i el manteniment d'un sistema de valors que era el seu, i que podríem qualificar amb precisió com xenòfob. La seva solució a la contradicció era el sacrifici de les aspiracions individuals de promoció social i l'adopció d'uns valors d'austeritat i conreu ètnic. En això es trobava en consonància amb el que propugnaven certs corrents ideològics molt forts en aquell temps¹⁶, aspecte que ha estat magistralment tractat, en data recent, per Jordi Nadal (1985).

Els seus contemporanis no el van seguir, com tampoc no l'han seguit els nostres. El fracàs de la seva solució no li treu, però, el mèrit d'haver plantejat el problema. És aquest plantejament el que ha donat lloc al treball que aquí es presenta i en el qual també s'acaben fent, com feia Vandellós, una sèrie de reflexions clarament extrademogràfiques. Com que la comparació és inevitable, vegeu, a mode de conclusió, el fragment que clou la introducció:

Tot al llarg de la tesi, i en particular en escriure'n els capítols finals he pensat sovint en Vandellós i en la meua indignació de fa molts anys, quan [per primera vegada] llegia el seu llibre. Ara, també jo, escrivint sobre el mateix tema, acabo raonant i enraonant, com ell ho feia, poc o molt al marge de les dades. I em trobo finalment remenant factors per ell ja assenyalats, encara que ell els anomenés d'altres maneres [«el règim de propietat», «la macrocefàlia de Barcelona», «el despoblament de les comarques»]. Cert és que no en diem el mateix, ni de bon tros, i més cert encara és que ho valorem de maneres diametralment oposades. La veritat és que, des de sempre i més que mai, a mi em semblen bé moltes coses que a Vandellós li semblaven malament: la vida urbana, l'emancipació de la dona, la modernitat, la victòria del comportament racional sobre l'instintiu, l'afany de promoció pròpia i per als fills, la recerca del benestar, la total obertura a l'exterior, el cosmopolitisme, «la barreja», i moltes altres. No sols em semblen bé, sinó que les visc com consubstancials a la meua idea de la catalanitat i confio en elles perquè la dita catalanitat perduri com a cultura viva i no com a peça de museu. Potser hauria estat més interessant discutir de tot això que no pas de taxes de reproducció [...]

Vandellós havia nascut el 21 de juliol de 1899, a Figueres, i va morir el 14 de setembre de 1950, a Nova York. Com diu el seu entranyable biògraf,

16. NADAL, J. (1985), pròleg a la segona edició de *Catalunya, poble decadent*, Barcelona, Edicions 62.

Jordi Pascual i Escútia¹⁷: «Havia treballat molt i encara es podia esperar molt d'ell. Però les coses són com són i els camins de la història del país i la seva pròpia història van ser aquests». Si els camins no haguessin estat aquests, si hagués comptat entre el 3,5 % de nens de la seva generació que, segons les meves taules, aquest any han complert o compliran els 90, m'hauria agradat saber què en pensaria, de la Catalunya actual, com haurien evolucionat les seves idees [...]

Com que això no és possible, sigui almenys aquest treball meu un homenatge, encara que potser no sempre ho sembli, a la memòria d'un home que, pel conjunt de la seva obra¹⁸, com a economista, com a estadístic i com a demògraf, mereix figurar en lloc destacat entre els científics socials catalans del segle XX. Em donaria per molt satisfeta si el meu treball fes pensar a una sola persona tant com el d'ell m'ha fet pensar a mi.

17. *Un economista català: Josep Antoni Vandellós i Solà (1899-1950)*, en annex a la segona edició de *Catalunya, poble decadent*. El text és un resum de la tesi doctoral del mateix nom (Universitat de Barcelona, 1975).

18. Josep Antoni Vandellós va ser, entre 1930 i 1936, director de l'Institut d'Investigacions Econòmiques i cap del Servei Central d'Estadística de la Generalitat de Catalunya. El 1936 marxà a Veneçuela, contractat per govern d'aquell país per col·laborar-hi en l'organització dels serveis estadístics. Uteriorment treballà al servei de Nacions Unides. De la seva obra escrita, cal destacar: *La riqueza y la renta en la Península Ibérica* (1925), *El porvenir del cambio de la peseta* (1936), *Catalunya, poble decadent* (1935), *La immigració a Catalunya* (1935) i *La investigación sobre el costo de la vida en Caracas. Los presupuestos familiares* (1939).